

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Dr. Gedeon Sándor

Adalékok a szabadalmi rendszer közgazdasági vizsgálatához

I.

Találmány, szabadalom, szabadalmi rendszer

A mindennapi életben, de a közigazgatás egyes szerveinél és sok helyen a közgazdasági szakirodalomban is problémát jelent a találmány, a szabadalom és az innováció egymástól való helyes megkülönböztetése. A találmány műszaki alkotás, tehát a technika területére tartozik. A szabadalom jog, amelynek keletkeztetése közigazgatási hatáskör, a jog sértésének elbírálása igazságszolgáltatási feladat. A találmány megvalósítása, az innováció és a gyártás gazdasági kérdés, azaz a gazdaságpolitika része. A technika, a jog és a gazdaságpolitika egymáshoz való viszonyának sokszor téves megítélése az iparjogvédelem területén - álláspontom szerint - téves, sőt káros végkövetkeztetésekhez vezethet.

A szabadalmak, a szabadalmi rendszer hatékonyságával kapcsolatos közgazdasági elemzések, vizsgálatok során tehát vigyázni kell arra, hogy négy különböző fogalom ne keveredjen egymással:

1) A *találmány*, a műszaki alkotás a természetben található anyagok, termékek, továbbá ember által alkotott dolgok, tárgyak korábban nem ismert átalakítása. A találmányra pontos meghatározás nincs és általános vélemény szerint nem is adható, mert állandóan változó fogalom. A találmánynak közvetlen és közvetett társadalmi haszna lehet. Közvetlen társadalmi haszna abból származik, ha egy termékben megvalósul és a mindennapi életben, a gazdaságban használatra kerül. Közvetett társadalmi haszna pedig nyilvánosságra jutás esetén a tudásbázis növelésében jelentkezhet, mint későbbi alkotások, találmányok forrása. A találmány mindaddig az alkotó, vagy alkotó közösség kizárólagos birtoka, amíg mással nem közli. Egy termék vagy termelési eljárás fejlesztési folyamatának első *invenció*s szakasza a megvalósításra alkalmas megoldás létrejöttéig tart.

2) A *szűkebb értelemben vett innováció* az a folyamat, amely során a gondolatilag kész és megvalósításra alkalmas megoldás új termékben, vagy gyártási eljárásban való felhasználását előkészítik. Itt jegyzem meg, hogy a gyakorlatban innováció alatt egy új termék vagy termelési eljárás gyártás-előkészítésének teljes folyamatát értik. A fogalmak tisztázása érdekében tartom szükségesnek invencióra és szűkebb értelemben vett innovációra való szétválasztást. *A továbbiakban innováció a szűkebb értelemben vett innovációt, innovátor a szűkebb értelemben vett innováció végrehajtóját jelöli.*

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy egy találmány igen sok esetben egy *új terméknek*, vagy termelési eljárásnak csak egy része. Ma már nem ritka, hogy egy-egy bonyolultabb termékben vagy termelési eljárásban több találmány is megvalósításra kerül, de ezek mellett még sok más ismert és új, azonban nem védhető, vagy titokban tartható megoldást is alkalmaznak a fejlesztők. A találmányok egy része az innovációs folyamat alatt is keletkezhet, tehát az invenciós folyamatok egy része időbeli átfedéssel is csatlakozhat az innovációhoz.

A fejlesztési folyamat második szakasza, az innováció a fejlesztett termék vagy eljárás gyártásba vételével zárul. Meg kell jegyezni, hogy a gyártásba vételig tartó teljes fejlesztési folyamat, az invenció és az innováció együtt egy különlegesen kockázatos beruházás, amelynek megtérülése bizonytalan. A megtérülés nemcsak a kereslet - kínálat alakulásától függ. Általában akkor, ha a kereslet nagy, egy további veszély is fenyegeti az innovátort. Ha a versenytársak a nyilvánosságra kerülés során oly mértékben megismerik a találmány(oka)t, hogy - lényegesen kisebb költségráfordítással - alkalmazni tudják, hasonló vagy azonos termékek jogosulatlan piacra hozásával megghiúsíthatják a megtérülést. Ezért van szükség valamilyen védelemre, például szabadalomra.

3) A *szabadalom* az invenciós vagy az innovációs szakaszban létrejött találmány, új műszaki megoldás hasznosítására adott kizárólagos jog. A szabadalom, vagy az esetleges más oltalmi forma célja az említett kockázatok egy részének csökkentése, amely azonban többletköltséggel jár. Azon a területen, amelyre megszerezték, biztosítékot jelenthet nemcsak a rosszhiszemű, hanem a jóhiszemű bitorlók ellen is. Az ellen a kockázat ellen viszont nincs biztosíték, hogy a versenytársak gyorsabbak, vagy jobb megoldásokkal előznek. A fejlesztés során a szabadalom hatékonyságát -

többek között - aszerint kell megítélni, hogy alkalmas-e, illetve milyen mértékben alkalmas a bitorlás megelőzésére.

Az innováció a találmány(ok)ra épül, a **szabadalom nem résztvevője a találmány termelésbe viteli folyamatának, hanem katalizátor szerepét tölti be az innovációban**, erősíti a folyamatot, ugyan úgy, mint egy katalizátor a vegyi folyamatban.

A szabadalom megszerzéséhez szükséges költségek egy országra vagy egy régióra kiterjedően az úttörő találmányok, valamint az oltalom megszerzésére éppen hogy csak alkalmas megoldások esetén is lényegében azonosak, az oltalom különböző területi kiterjesztése esetén azonban lényegesen eltérhetnek egymástól. Az oltalom kiterjesztésével kapcsolatos költségek egyes esetekben olyan mértékű költségnövekedést jelentenek, amely már döntő jelentőségű abban a tekintetben, hogy érdemes-e az adott területen oltalmat szerezni. Ha a jog megszerzése és megvédése rendkívül hosszadalmas, költséges folyamat, a bitorlástól visszatartó erő hatása jelentősen csökken. Számos példa mutat arra, hogy ezen a téren is komoly problémákkal állunk szemben, amelyek azonban nemcsak Magyarországon, hanem másutt is sok helyen jelentkeznek.

4) A szabadalmi rendszer felöleli a találmányi bejelentéstől a bejelentés elutasításáig, illetve az engedélyezett szabadalom megszűntéig terjedő folyamatokat, beleértve a megadott joggal kapcsolatos eljárásokat és pereket is. Amikor a szabadalmi rendszer hatékonyságáról beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a szabadalmazott találmányokat sem, amelyek az innováció során valahol elakadtak, vagy hasznosításukra egyáltalán nem került sor. Ezek vissza nem térülő költséget jelentenek a fejlesztési folyamat mindhárom érdekeltjének, az alkotónak, az innovátornak és a társadalomnak is.

Itt jegyzem meg, hogy az innovátor alkalmazásában lévő feltalálónál nem jelentkezik költség a fejlesztési folyamatban. A szolgálati találmány jogosultja az innovátor, és a fejlesztési folyamat összes költsége, így a szabadalmaztatási költségek is az innovátort terhelik.

Nem hagyható ki annak vizsgálata sem, hogy esetleges szubjektív tényezők következtében hogyan csökken a szabadalmi rendszer hatékonysága. Az egész szabadalmi rendszer hatékonyságát nem lehet egyes sikeres innovációk, sikeres szabadalmak hatékonyságával mérni.

A szabadalmi rendszer céljának változása

A szabadalmi rendszer eredetileg az alkotók védelmére jött létre. A gazdasági fejlődés folyamán a szabadalom feletti rendelkezési jog szerződés alapján részleges, majd törvényben rögzített teljes átszállása az innovátorra, a szabadalmi rendszert a vállalatok versenyeszközévé alakította át. Azzal, hogy a szabadalmi rendszer versenyeszköz, lényegében a tőkeerős multik fegyvertárát erősíti a kis- és középvállalatok rovására. Egy leépült gazdasággal rendelkező országnak óvatosan kell a szabadalmi kérdésekkel foglalkozni, mert ha magukra hagyják az alkotókat és az innovátorokat, akkor egyenként a multik könnyű zsákmányaivá válnak.

A szabadalmi rendszer hatékonysága felőli vita közel kétszáz éve folyik, és időnként felerősödik. Ilyenkor módosításokat vezetnek be és így fogják ki a szelet a vitorlából. A szabad verseny hívei a XIX. században azért támadták, mert mások kizárása, még ha időleges is, monopolhelyzetet teremtve jelentős idő előnyt biztosít. A XX. században a legjelentősebb vita az USA szenátusában zajlott le. Több felkért közgazdász és szabadalmi szakértő tanulmányára alapozva olyan megállapításra jutottak, hogy mivel nem lehet eldönteni, hogy a szabadalmi rendszer eltörlésének milyen következményei lennének, az időnként szükségessé váló módosításokkal fenn kell tartani. Az egyik közgazdász, Seymour Melman, a New York-i Columbia egyetem professzora tanulmányában¹ azért foglalt állást a szabadalmi rendszer eltörlése mellett, mert szerinte egyenlőtlenséget, ezzel feszültséget teremt a gazdaságban alkalmazható találmányok feltalálói és az egyetemi, elméleti, non profit kutatást végző, és ezáltal az alkalmazást, találmányok létrehozását lehetővé tevő kutatók között.

A vita lényegében annak eldöntésére irányult, hogy a szabadalmazott találmányt tartalmazó fejlesztések gyakorlatban való megvalósítása esetén a szabadalom szükséges, illetve megfelelő eszköz-e az innovátor helyzeti előnyének biztosítására. Az innovátor ma már egyértelműen az a

¹ Seymour Melman: The impact of the patent system on research. Washington. 1958. Study No. 11 of the Subcommittee on Patents, Trademarks, and Copyrights of the Committee on the Judiciary US Senate

kivitelező vállalat, amely akár szabadalmasként, akár csak hasznosítóként az innovációt és a gyártásba való bevezetést végzi. A mai helyzetet figyelembe véve változatlanul vitatható, hogy a szabadalmi rendszer, mint versenyesszükség, megfelel-e ennek a rendeltetésének. Az engedélyezett szabadalmak egyre nagyobb hányada van a multinacionális mamutvállalatok birtokában. A kis- és középvállalatok, valamint magánszemélyek mind kevésbé tudják érvényesíteni jogaikat, főleg ha a bitorló egy erőfölényben lévő multi.

Összefoglalva: A szabadalmi rendszerrel kapcsolatos viták csaknem kizárólag annak megállapítására irányultak, hogy az engedélyezett, a termelésben vagy a szolgáltatásban hasznosított szabadalmak közgazdasági szempontból elősegítik vagy gátolják a fejlesztést, a fejlesztési versenyt. Lényegében erre irányulnak a szabadalmakkal kapcsolatos közgazdaságtani vizsgálatok is.

II.

Szabadalmak közgazdasági vizsgálatának néhány problémája

A hazai közgazdászok figyelme ma érthető módon elsősorban a jelenlegi súlyos gazdasági helyzet alapvető okainak kutatására irányul. Abban megegyeznek, hogy az innováció ösztönzése rendkívül fontos, és ehhez szükség van a keletkezett eredmények védelmére is. Az innováció ösztönzése gazdaságpolitikai kérdés és a közgazdászok feladata annak kutatása, hogy mi szükséges a kockázatos innováció vállalásához és sikeres végrehajtásához. A hazai vizsgálatok főleg arra irányulnak, hogy a sikeres innovációt mennyiben segítik a szabadalmak. Ma, amikor a sikeres innovációk száma egy töredéke a korábbiaknak, sokkal inkább szükség lenne azt vizsgálni, hogy segíti-e a szabadalmi rendszer az innovációk vállalását. Ha nem segíti, akkor van-e mód ennek érdekében változtatásokra. Vizsgálni kell továbbá a szabadalmi rendszer hatékonyságát, azt, hogy a szabadalmi rendszer, mint egész, mai helyzetében hasznos-e a társadalom számára, a fenntartására fordított költségvetési tétel nagyságát kell-e és lehet-e úgy csökkenteni, hogy közben a hatékonysága nő.

A szabadalmak közgazdaságtani vizsgálatára vonatkozó, az utóbbi évtizedek külföldi irodalmát tekintette át Nagy Benedek 2008-ban megjelent cikkében². Tanulmányának bevezető mondata³ egyértelművé teszi, hogy a szabadalmak hatásának vizsgálatát a fejlesztés, az innováció során létrejött találmányokra adott szabadalmakra korlátozza. Véleményem szerint a cikkben és a hivatkozott irodalomban is jelentős mértékben keveredik az innováció eredményét képező termékben vagy termelési eljárásban megvalósult találmány és annak védelmét szolgáló szabadalom.

A 2. pontban a tudásról és a szabadalomról szól a cikk. Szerintem is van a tudásnak szerepe a találmányok létrejöttében, de alkotóképesség nélkül a tudás nem elegendő egy találmány létrehozásához. Sokszor fordul elő, hogy egy kívülálló, lényegesen kisebb szakmai tudással rendelkező személy dönt meg egy szakmai előítéletet és megoldása hosszú ideje megoldatlan problémára vonatkozik, vagy lényegesen bonyolultabb megoldásokat vált ki. Itt az a tudás játszik szerepet, amely egy alkotó gondolkodási folyamat eredménye, a knowhow, tudni hogyan. Ez a tudást eredményező alkotó folyamat mindig az emberi agyban zajlik le, egy ember agyában vagy - egymással gondolataikat kicserélve - több ember agyában (csoportos alkotás).

A knowhow-nak nem feltétele, hogy világviszonylatban új legyen. Robinson-nak számos knowhow-t kellett kitalálnia ahhoz, hogy az életét megszervezze. Olyan tudásra volt szüksége, amit szülőhazájában már régen ismertek, de ő azokkal otthon nem találkozott vagy nem foglalkozott. Ezek a knowhow-ok azonban csak az ő számára jelentettek értéket. A knowhow akkor tekinthető más, a társadalom számára értékes tudásnak, ha legalább is egy bizonyos területen ismeretlen. Ilyen volt Böttger eljárása a porcelán készítésére, amelyet ugyan a kínaiak már több évszázaddal korábban már alkalmaztak, de titokban tartották.

Annak, hogy a knowhow-ból szabadalom legyen, két feltétele van. Meg kell felelnie a törvényben előírtaknak, és a birtokosa hajlandó legyen a tudását szabadalmi bejelentés útján nyilvánosságra hozni. Ha a knowhow szabadalmi bejelentésre és ennek nyomán 18 hónap múlva nyilvánosságra kerül, akkor bárki hozzáférhet, megismerheti, sőt azokon a területeken, ahol nem

² Nagy Benedek: A szabadalmak közgazdaságtani vizsgálatáról. JATEPress, Szeged, 2008. 91-106. old

³ A szabadalom intézményének lényege, hogy megfelelő ösztönzést nyújtson a vállalatoknak a kutatás-fejlesztéssel kapcsolatos kiadások vállalására azért, hogy tulajdonjogot biztosít az előállított új találmányhoz, az innovációval kapcsolatban felmerülő ... jóléti hatások mellett.

kerül oltalom alá, akár a nyilvánosságra kerülés után azonnal is hasznosíthatja. Azt a knowhow-t, amely nem kerül bejelentésre, csak az ismerheti meg, akivel az alkotója ismerteti, vagy aki az első alkotótól függetlenül rájön a megoldásra.

Az információ egyrészt adat, ismeret, tudás, másrészt ezeknek az átadása⁴. Ez a meghatározás a találmány, a knowhow szempontjából túl tág. Ami az agyban születik meg, az nem információ, hanem ötlet, amely csak annak számára válik információvá, akivel közlik, vagy akihez nyilvánosságra kerülés útján eljut. Ennek jegyében kissé különösnek tartom Nordhaus megfogalmazását: „a szabadalom engedély az információ monopolizálására.”⁵ Az információt csak titokban tartással lehet, ha lehet monopolizálni. Az információ a szabadalmi bejelentés közzétételével mindenki számára hozzáférhetővé válik. A közzétételt bárki megtekintheti, tehát az információ birtokába juthat. Az internet világában az információ terjedése annyira meggyorsult, hogy szinte csak az új eredmények nyilvánosságra hozatalától függ az információ hozzáférhetősége bárhol. Ez ad lehetőséget arra, hogy a továbbfejlesztés azonnal meginduljon, ahol megfelelő fejlesztő kapacitás áll rendelkezésre, és azokon a helyeken, amelyekre kiterjed az oltalom, annak megszűnése után.

A szabadalom célja az információ megszerzése a társadalom számára. Ennek érdekében nem az információt, hanem az információ felhasználását monopolizálja.

Nordhaus *a szabadalom jóléti hatásait mutatja be az innovációt és jólétet összekapcsolva.*⁶ Tény, hogy a szabadalom reménye vagy a már engedélyezett szabadalom teszi sok esetben vállalható beruházássá és sikeresség esetén a jólétet növelő hatásúvá az innovációt. Az innováció azonban az esetek nagy többségében a vállalat piacon maradását, túlélését segíti elő és ezt a kockázatot ilyenkor vállalni kell szabadalom nélkül is. **Jóléti hatása csak az innovációnak lehet, a szabadalom ezt segíti, erősíti.** A szabadalomnak önállóan nincs és nem is lehet jóléti hatása. Sőt, az a szabadalom, amit nem alkalmaznak, vagy nem a felmerült szükségleteknek megfelelően alkalmaznak, de fenntartják és ezzel másokat is akadályoznak a használatba vételben, társadalmi szempontból kifejezetten negatív hatású.

⁴ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémia Kiadó, 2003. 568. old.

⁵ Ismerteti Nagy Benedek i.m. 93. old.

⁶ Nagy Benedek i.m. 96. old.

Egy olyan feltételezés, amely szerint „*az innováció, ha egyszer előállt, onnan kezdve a végtelenségig használatos az iparban, vagyis nem avul el, és nem befolyásolja a jövőbeli innovációk keresletét és kínálatát*”⁷, több szempontból is vitatható. Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy az innováció használata és elavulása független attól, hogy szabadalmi oltalom védi vagy védte valamikor. Az azonban, hogy „végtelenségig használatos” és „nem avul el” általános érvénye nehezen igazolható. Vegyünk egy példát a közelmúltból. Közel 200 éve találta fel Stephenson a gőzmozdonyt, amelyet a XX. században kiszorított a dieselmotordony és a villamos hálózatról táplált villamos mozdony. Ki használja ma még a gőzmozdonyt? Az viszont igaz, hogy egy olyan úttörő felismerés, amely szerint az erőgépek vontatásra alkalmasak és ezzel ki lehet váltani a lassú lófogatú közlekedést, innovációk sorozatán keresztül tovább használatban maradt és nem avult el. A fejlődés olyan gyors, hogy az ilyen megállapítások a jövőre vonatkozóan nem mindig állják meg a helyüket. Ha arra gondolunk, hogy mire volt képes Neumann János kétszobányi nagyságú első számítógépe, amelyet elektroncsövekből állított össze és mi minden sűrítető be ma egy gombostűfej nagyságú chip-be, meg kell fontolnunk a jövőre vonatkozó jóslatainkat. Az első számítógép pár év múlva elavult, de számítógép létrehozásának lehetőségére vonatkozó felismerés nem.

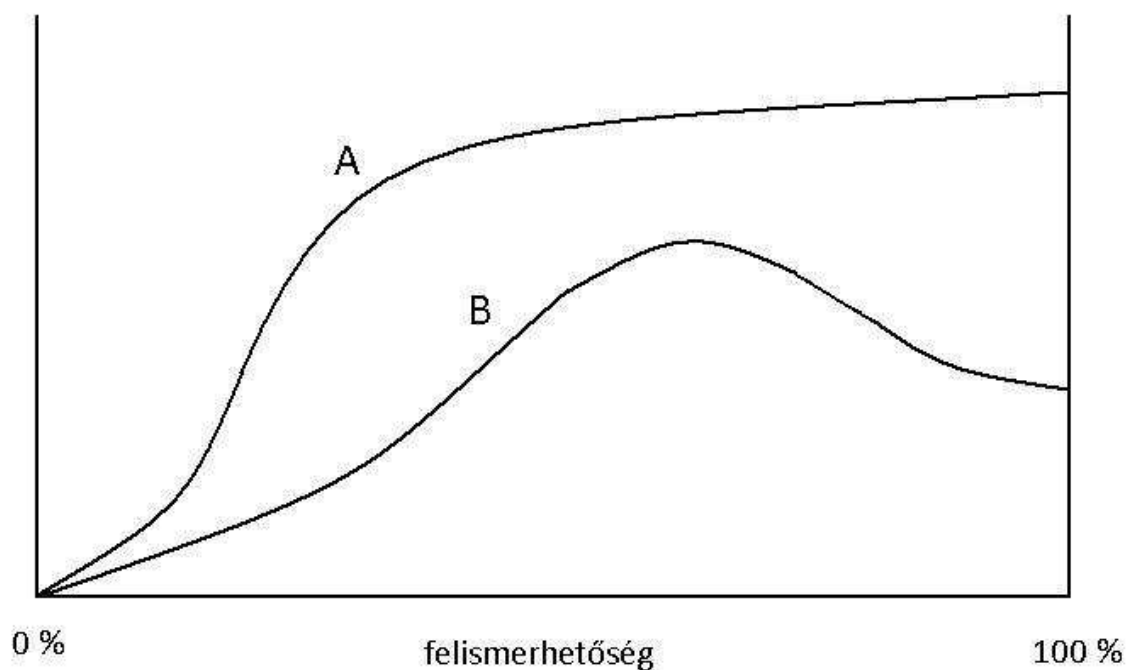
A vitatott kijelentés csak bizonyos úttörő felismerésekre és ennek nyomán született találmányokra igaz. Ilyen például a kerék, amely valóban a végtelenségig használatos, nem avul el, és későbbi innovációk sorozatának nélkülözhetetlen kelléke.

Egy másik sommás megállapítás, mely szerint „*a tudás, ha egyszer előállt, szellemi tulajdonjog hiányában mindenki számára költségmentesen hozzáférhető.*”⁸, a gyakorlatban nem állja meg a helyét. Ugyanis a műszaki megoldások az egyszerű ötlettől a bonyolult hosszú kísérletezést igénylő kutatómunkáig megismerhetőség szempontjából rendkívül széles skálán helyezkednek el. A skála egyik végén van a knowhow, ami ugyan bejelenthető lenne, azonban titokban kívánják tartani, mert az utánzása csaknem ugyanakkora ráfordítást igényel, mint amennyi az eredeti előállításához szükséges volt. A felismerhetőség 0 %. A knowhow bejelentése és nyilvánosságra hozatala tehát súlyos hiba. Sőt azokban az esetekben is, amikor a felismerhetőség

⁷ Nagy Benedek i.m. 97. old.

⁸ Nagy Benedek i.m. 97. old.

igen csekély, közel van a 0%-hoz, nagyon meggondolandó, hogy szükséges-e, érdemes-e bejelentést tenni. A skálán továbbhaladva olyan bonyolult megoldások találhatók, amelyek utánzása már lényegesen könnyebb, de idő- és költségigényes. Az egyre könnyebb felismerhetőség következménye, hogy a szabadalmi leírás már elegendő információt szolgáltat ahhoz, hogy a megoldás valóban költségmentesen, de legalább is nagyságrendekkel kisebb költséggel leutánozhatóvá váljon, mint amennyibe a leutánozott megoldás került. A skála másik végén található azok a megoldások, amelyek lényege szakember számára ránézésre azonnal felismerhető (100 %). Vannak olyan megoldások, amelyek megismeréséhez a termék egyszerű szétszerelése elegendő. Nyilvánvaló, hogy 100 %-os felismerhetőség esetén van a legnagyobb szükség az oltalomra.

1. ábra

Az 1. ábrán a szabadalom megszerzésének szükségességét (A) és megszerzett szabadalom hatékonyságát (B) ábrázoljuk a megismerhetőség függvényében.

A hatékonyság görbével kapcsolatban meg kell jegyeznünk a következőket: A hatékonyság valahol a két szélső határérték között a közép tájt a legnagyobb, és onnan kezdve csökken. Ennek az az oka, hogy minél egyszerűbb és minél jobban megismerhető a szabadalmazott megoldás, annál nagyobb a kísértés a bitorlásra. Különösen akkor, ha széleskörű alkalmazásra van kilátás. Erre legjobb példa Oroszi László esete az Adidas-szal. Oroszi irányítású sportcipője után az Adidas érdeklődött és kért egy mintapéldányt azzal, hogy meg kívánják szerezni a szabadalmi jogokat. Ezután hosszú csend, majd bizonyos idő után az Adidas el kezdte reklámozni Oroszi sportcipőjének átdolgozott változatát. A találmány lényege a cipőre felrakott sávok egyszerűen felismerhetők, az elhelyezés optimalizálása és a gyártástechnológia nem jelenthet olyan problémát egy ilyen óriás vállalatnak. Arra számított, hogy egy tőkével nem rendelkező feltaláló nem tud vele pereskedni. Tévedt. Ennek ellenére húzza az eljárást (a 9 éve folyó eljárásnak csak az első fejezete zárult le) és mire Oroszi érvényesíteni tudja követelését, a vállalat a cipő értékesítéséből származó nyereségének egy töredékével fogja kifizetni.

Mivel a szabadalom preventív jellegű, hatékonysága függ a jogsértés esetére alkalmazható szankcióktól, valamint a szankciók kiszabására irányuló eljárás hatékonyságától. Ha például a megismerhetőség 100 %-os, akkor nagyon hatékony szankció rendszerre és gyors eljárásra lenne szükség ahhoz, hogy a másolástól, a bitorlástól visszatartsa a nem mindig tiszta eszközökkel operáló konkurenciát.

A szabadalmi rendszerben több évszázad alatt kialakult, a jogsértések orvoslására szolgáló szankciók és eljárások nem tudtak lépést tartani a fejlődés exponenciális gyorsulásával, és ezért - ahol legfontosabb lenne - a teljesen, vagy könnyen megismerhető szabadalmazott találmányok bitorlásával szembeni visszatartó erő nem elég hatékony.

Úgy tűnik, hogy a Nordhaus-féle „szabadalmi védelem szélessége” fogalom nagyon hasonló a szabadalmi szaknyelvben „szabadalmi oltalom terjedelmének” nevezett fogalomkörhöz. A szabadalom hatékonysága nemcsak a megismerhetőségtől függ, hanem az oltalom terjedelmétől is. Az oltalom terjedelme a főigénypont(ok)ban kerül meghatározásra. *Ha szabadalmi leírás közzététel útján nyilvánosságra kerül, majd az eljárás eredményeként a bejelentést elutasítják, minden információ hozzáférhetővé válik, tehát a „szabadalmi oltalom terjedelme” = 0. A terjedelem akkor*

1, ha a bejelentésre oltalmat adnak és a leírás, vagy a nyilvánosságra hozatal csak olyan információt tartalmaz, amely oltalom alatt van. Ha a terjedelem 0, az egész költségcsökkentés átszivároghat, míg 1 esetén nincs legális átszivárgás.

A „szabadalmi oltalom terjedelme” azonban nem azonos a „szabadalmi védelem szélessége” fogalommal. A főigénypont helyes megfogalmazása nemcsak a feltaláló által elgondolt konkrét megoldást tartalmazza, hanem mindazokat a megoldásokat, amelyeket a leírás alapján szakember rutin munkával meg tudna valósítani. Ez azt jelenti, hogy a szabadalmat nemcsak az bitorolja, aki a szabadalom jogosultja által végrehajtott innováció konkrét eredményét utánozza, hanem az is, aki olyan eltérő terméket fejleszt és hoz piacra, amelyre az oltalom kiterjed, azaz ütközik a szabadalomba. Volt rá példa, hogy valaki azért kötött licencia szerződést, hogy saját fejlesztésű, a szabadalmas termékétől eltérő, de a szabadalom főigénypontjába ütköző termékét gyárthassa.

A szabadalmas és a társadalom érdeke közti esetleges ellentétéről már volt szó. A fenti példa további esetre vonatkozik, amikor a szabadalom terjedelme a szabadalmas szempontjából helyesen kialakítva ütközhet a társadalmi érdekekkel, mert olyan termékekre is kiterjed, amelyeket a jogosult már nem képes előállítani, de ugyanakkor másokat megakadályozhat a hasznosításban. Ugyanakkor a feltalálónak joga van a felismerésének megfelelő terjedelmű oltalomra.

Ehhez kapcsolódik a szabadalmi oltalom társadalmi érdekekkel ellentétes további hatása. Vannak olyan úttörő találmányok, amelyek ha nyilvánosságra kerülnének, iparágakat tennének tönkre. Az ilyen találmányokat azért vásárolják meg, hogy asztalfiókba dugják és így az árujuk továbbra is eladható legyen.

Nagy Benedek tanulmányában a következő olvasható: „Egy másik problémája Nordhausnak, amelyet maga még csak érintés szintjén tárgyal, de utódainál formalizálva is megjelenik, a *szabadalmi verseny*, vagyis hogy nem feltétlenül csak egy vállalat dolgozik egy szabadalmon egy időben. Ekkor a „győztes mindent visz”-féle szabadalmi védelem esetében az erőfeszítések

felesleges duplikálódása lehet az eredmény. Ezt a társadalmi szintű veszteséget is ki kellene a szabadalmi rendszernek valahogyan küszöbölnie.”⁹

Ebben a mondatban a fejlesztés során létrejött találmány és a találmányra adott szabadalom összekeverése több félreértést is okoz.

1) A vállalat nem szabadalmon dolgozik, hanem innovációt hajt végre egy új termék piacra kerülése érdekében. Ha többen azonos célú termék innovációján dolgoznak, akkor köztük **fejlesztési verseny** alakul ki. Ha a fejlesztés során szabadalmazható találmány jön létre, az innovátor szabadalmi bejelentést tesz. A **szabadalmi verseny** az elsőbbség megszerzésére irányul, azaz arra, hogy elsőként jelentse be a találmányt szabadalmaztatásra. Lehet, hogy egy vállalat előbbre tart a fejlesztésben, de késlekedik, és a másik vállalat korábbi szabadalmi bejelentéssel hátrányosabb helyzetből is megelőzi.

A fejlesztési versenyt nem lehet kiküszöbölni a szabadalmi rendszer semmilyen módosításával sem. A piacgazdaság a versenyen alapszik és ennek egyik fontos és elengedhetetlen eszköze a fejlesztési verseny.

2) Számomra teljesen érthetetlen „az erőfeszítések felesleges duplikálódására” való utalás. Napjainkban a párhuzamos fejlesztés nem társadalmi, hanem vállalati kockázat. A szabadalom abban az esetben okozhat társadalmi szintű veszteséget, ha a fejlesztést két különböző A és B országban, vagy régióban működő vállalatok hajtották végre, és az A országbeli „győztes” B országban, vagy régióban is szabadalmat szerez. Ilyenkor a B ország társadalma csak import útján juthat hozzá a nyertes termékéhez, és ez B ország saját gazdaságának fejlődését gátolja. Ez a társadalmi veszteség enyhíthető, ha a „vesztes” engedélyt kér és kap a saját fejlesztési eredményének gyártására. Többek között ennek a veszteségnek a kiküszöbölésére hozták létre a XIX. század végén a kényszerengedély intézményét.

Van még egy lehetőség a kár enyhítésére és a tőkeerős vállalatok ezzel is élni szoktak. Olyan megoldást keresnek, amellyel az útjukban álló szabadalmat meg lehet kerülni. Az, hogy ehhez az

⁹ Nagy Benedek i. m. 99. old.

eddig munkájuk eredményét teljesen el kell-e vetni, vagy azon mekkora változtatást kell végrehajtani, az attól is függ, hogy az akadályt jelentő szabadalom terjedelme milyen körültekintően van megfogalmazva. Álláspontom szerint ez a lehetőség kifejezetten kedvező a társadalom számára, ugyanakkor a vetélkedő vállalatok számára veszteség. Az A országbeli győztes rövidebb ideig élvezheti a szabadalma által biztosított monopóliumát, míg a B országbeli vesztes többeltráfordítással tudja csak elérni a piacon maradását.

Nagy Benedek „Verseny az innovációk piacán”¹⁰ cím alatt ismerteti különböző szerzők szabadalmi rendszer megreformálására irányuló javaslatait. Az innovációk piaca szerintem a licencia kereskedelmet jelenti és itt inkább az innovációs versenyről van szó, és a szabadalmi rendszer innovációs versenyre gyakorolt hatásáról.

A Denicolo által „*kompetitív fenyegetés*”-nek nevezett jelenség nemcsak a fejlesztésre, hanem minden gazdasági tevékenységre kiterjed. A gazdasági versenyben - a sportversenyekhez hasonlóan - mindig vannak nyertesek és vesztesek. A fejlesztési versenyben, ha egyik sem tesz szabadalmi bejelentést, több nyertes is lehet, ha piacaik nem fedik át egymást. A szabadalom törvényes eszköz lehet a versenytárs piacának megszerzésére.

Scotchmer a szekvenciális innovációk esetén a korábbi innovátorok érdekeit védené a származékos termékek védelmével szemben. Hopenhayn kivásárlási rendszerrel bővített szabadalmi rendszert javasol.¹¹

Ezek a javaslatok a szabadalmi rendszer lényeges módosítását szorgalmazzák, amelyre a jelenlegi helyzetben nagyon kevés lehetőség van. A mai szabadalmi rendszeren változtatást a nemzetközi egyezmények időközönkénti felülvizsgálatával végzik, de csak óvatosan kis lépésekkel. Csak olyan változtatást hajtanak végre, amelynek hatása 100%-ban előre látható. Az elfogadott változtatások mindig bizonyos körök érdekeit szolgálják és nem biztos, hogy ez egyezik a társadalmi érdekekkel.

¹⁰ Nagy Benedek i.m. 102-104. old.

¹¹ Nagy Benedek i. m. 104. old.

Erre legjobb példa a vegyi termék szabadalom kérdése. Egészen a múlt század utolsó tizedéig csak a vegyi eljárások voltak szabadalmaztathatók és a szabadalom csak az adott eljárással készült termékre terjedt ki. Ez lehetőséget adott arra, hogy ha valaki bizonyítani tudta, hogy más, egyszerűbb és gazdaságosabb eljárást dolgozott ki, ugyanolyan tulajdonságú termékkel nem sértette a korábbi innovátor szabadalmát. Ez elsősorban kisebb versenytársaknak a piacon való megjelenését segítette elő. A magyar gyógyszeriparban több olyan gyógyszert kísérleteztek ki, amely már más gyártó termékeként megjelent a piacon, de más eljárással állították elő. Ezek között volt olyan eljárás is, amely a szakmai előítélet szerint nem lett volna járható. Érthető, hogy a nagy multinacionális gyógyszeriparoknak az új versenytársak megjelenése nem tetszett, ezért szorgalmazták a vegyi termék szabadalmat, amely meggátolta, hogy más vállalat más eljárással azonos terméket hozhasson forgalomba. A lobby erősségére jellemző, hogy az USA a legnagyobb kedvezmény elvét csak úgy volt hajlandó megadni Magyarországnak számára, ha a szabadalmi törvény lehetővé teszi a vegyi termék szabadalmat.

III.

A hazai szabadalmi rendszer hatékonyságának vizsgálata

A szabadalmi rendszerrel kapcsolatos viták - mint láttuk - arra kívántak választ adni, hogy a rendszer, mint versenyesszköz segíti-e a fejlődést, vagy sem. Azzal, hogy a szabadalmi rendszer versenyesszközként szolgál, azt jelenti, hogy erősíti a tőkeerős multik fegyvertárát a kis- és középvállalatok rovására. Egy leépült gazdasággal rendelkező országnak óvatosan kell a szabadalmi kérdésekkel foglalkozni, mert ha magukra hagyjuk az alkotókat és az innovátorokat, akkor egyenként a multik könnyű zsákmányává válnak. Nyilvánvaló, hogy a hatékonyság országonként, sőt még régió belüli országonként is eltér egymástól. Ezért a hazai szabadalmi rendszer közgazdasági szempontból való vizsgálata más országokban lefolytatott vizsgálatoktól függetlenül, a szabadalmakkal kapcsolatos gazdaságpolitika kialakítása érdekében szükségszerű.

Álláspontom szerint a szabadalmi rendszer hatékonyságát nemcsak egyes szabadalmazott találmányok sikeres innovációján keresztül kell vizsgálni, hanem figyelemmel kell lenni mindazokra a találmányi bejelentésekre, amelyek bekerültek a rendszerbe, akár megadásra, akár elutasításra

kerültek, vagy bármely okból megszűntek. Így például azokra a szabadalmazott találmányokra, amelyek a folyamat valamelyik szakaszában elakadtak, vagy hasznosításukra nem került sor. Nem hagyható ki annak vizsgálata sem, hogy esetleges szubjektív tényezők következtében hogyan csökken a szabadalmi rendszer hatékonysága. Ilyen vizsgálatra - tudomásom szerint - még nem került sor, megfelelő vizsgálati módszerek nem állnak rendelkezésre, ezért a szabadalmi rendszer hatékonysága vizsgálatához jelenleg csak irányelvek fogalmazhatók meg.

A hazai szabadalmi rendszer hatékonyságának vizsgálatára azért is szükség lenne, mert a hasonló helyzetben lévő országok közül nem mindegyikben esett vissza az évi bejelentések száma közel egy tizedére. A hiányzó kilenctizedben biztosan található lennének olyanok is, amelyek sikeres innovációt és a társadalom számára is értéket jelentő gyártást tennének lehetővé. Ezt tetézi azoknak a szabadalmaknak a száma, amelyek az egytizeden belül szabadalmat kaptak, de nem sikerült innovátort, gyártót találni. Ez olyan veszteség, amelynek vizsgálatára nincs lehetőség. Az azonban már kimutatható, hogy a benyújtott bejelentések közül hány kapott szabadalmat és ezek közül hány találmány jutott zsákutcába.

Itt jegyzem meg, hogy a szabadalmi rendszer társadalmi hatékonyságát nem lehet egyedül a rendszer nyereséges vagy veszteséges voltával mérni. Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a nyereség vagy a veszteség miből adódik. A költségvetés veszteségét például úgy is lehet csökkenteni, ha az eljárás díjait emelik. Bár ez rövidtávon megtakarítást jelent, viszont a bejelentések számának csökkenését vonja maga után, ami végeredményben lefelé mutató spirálba viszi a mutatókat és tovább gyengíti a hatékonyságot. Ezért a nyereségessé tételt más úton kell keresni. Fel kell kutatni a szabadalmi rendszer egyes folyamatainak költségcsökkentési lehetőségeit.

Az államháztartás reformjára többek között azért volt szükség, mert az elavult bürokratikus rendszerek eltartása sokba került az adófizetőknek. A szabadalmi rendszer fenntartása is része az államháztartásnak, de átvilágítására még nem került sor. Nemzetközi kötelezettségeinknek természetesen eleget kell tenni, de nem mondhatunk le arról, hogy kötelezettségeink sérelme nélkül ne próbáljuk hatékonyabbá tenni a szabadalmi rendszerünket, és ne változtassunk ott, ahol erre lehetőség van.

Szabadalmi bejelentést tartalmazó innováció költségei

A szabadalmaztatás költségei növelik a beruházási költségeket. Ezt annak reményében vállalja a feltaláló, illetve a bejelentő vállalat, hogy az oltalom segítségével a ráfordítások gyorsabban térülnek meg, továbbá a produkciós időszak hossza és ezzel a többlethaszon nagysága is megnő. Az egyéni feltaláló ilyenkor még egy innovátorral kötött megállapodás, azaz a második szakasz, az innováció megindítása előtt tesz szabadalmi bejelentést.

A szabadalmi rendszerben három szereplő érdekét lehet és kell vizsgálni: az alkotó, a innovátor és a társadalom érdekeit. Ezek közül az alkotó, vagy az alkotót alkalmazó innovátor az, aki már a szabadalmi rendszerbe való belépés előtt kockázatot vállal. A szabadalmi bejelentés után pedig már az állam is költségvállaló. A kockázat abban rejlik, hogy valamilyen okból végül nem kerül sor az alkotás hasznosítására, vagy olyan mértékű hasznosításra, amely biztosítja a befektetések megtérülését, illetve a megtérülésén túl már nem válik nyereségessé a hasznosítás. Az alkotó, illetve az innovátor vesztesége közvetve társadalmi veszteséget is jelenthet, mert a feltalálónak elmegy a kedve és az ereje újabb alkotás létrehozásához, az innovátor pedig, ha nem ment tönkre, kétszer is meggondolja, hogy újabb kockázatokat vállal-e. A társadalmat közvetlen kár éri, ha a szabadalmi bejelentés elutasításra kerül, mert a bejelentés és az eljárás folyamán beszedett díjak csak kis részben fedezik az elbíráló hivatali, illetve bírósági eljárásban jelentkező költségeket. Megadott szabadalmakkal kapcsolatos vitás ügyek és a szabadalmi perek során a hivatali és a bírósági eljárás költségei még kisebb része térül meg a szembenálló felek befizetéseiből.

Vállalat saját fejlesztése esetén a feladat tervbevételeitől a gyártásra alkalmas tervek elkészítéséig terjedő szakaszban az invenciók folyamat csak részben előzi meg az innovációt. A két folyamat tehát párhuzamosan is haladhat egymás mellett. Így a vállalat később az innováció alatt is dönthet a találmány(ok) bejelentéséről, ha nem tart attól, hogy a megoldás kiszivárog és így valaki megelőzheti.

A szabadalmi rendszer deviza bevételi forrást is biztosít az országnak. A külföldi vállalatok Magyarországra kiterjesztett szabadalmaik után évdíjat fizetnek. Ez ugyan esetlegesen nyereségessé

teszi a szabadalmi rendszerünket, azonban ez csak pénzügyi jellegű bevétel és szépségtapasz a gazdaságpolitikai károk elkendőzésére.

A szabadalmi törvényben végrehajtott jogharmonizáció után az eljáráson kívül viszonylag kevés lehetőség maradt a változtatásra. Az eljárás tekintetében lényegesen kevesebb megkötöttséget tartalmaz a nemzetközi egyezmény, amelynek előírásai értelmében a tagoknak biztosítani kell a hatékony eljárást és a jogorvoslatokat, amelyek alkalmasak a jogsértés megelőzésére.¹², továbbá: az „eljárás legyen korrekt és méltányos. Ne legyen bonyolult vagy költséges, ne legyenek ésszerűtlenül hosszú határidők és indokolatlan késedelmek.”¹³ Erősen vitatható, hogy ennek a kötelezettségünknek a mai eljárási folyamattal eleget teszünk-e.

Egy országban a szabadalmi rendszer akkor válik nyereségessé, ha az összes gyártásig eljutott szabadalommal védett termék nyereségéből a szabadalmaknak tulajdonítható többlethaszon meghaladja az innováció befejezéséig terjedő összes befektetést, beleértve az innováció bármely pontjáig eljutott találmányi bejelentéseket és szabadalmakat, továbbá a gyártási szakaszban fellépő költségeket (státus eljárások és perek). Miután ez - tudomásom szerint - még nem volt vizsgálat tárgya, csak sejteni lehet, hogy kevés ország esetében várható nyereség kimutatása. Az azonban nem valószínű, hogy a mai magyar szabadalmi rendszer tekintetében nyereség lenne kimutatható.

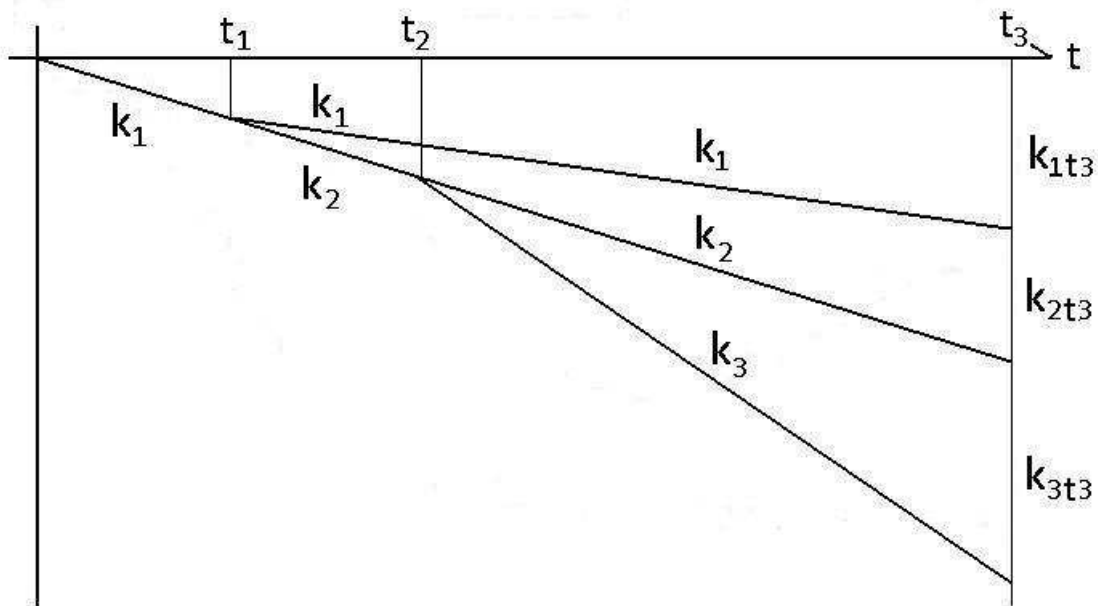
Itt szeretném kiemelni, hogy csak a szabadalmaknak tulajdonítható többlethasznót szabad figyelembe venni, mert a haszon nagyobb részét az innováció során létrehozott termék értékének kell tulajdonítani. A szabadalom megszerzésével és megvédésével járó költségek meglehetősen pontosan elhatárolhatók a fejlesztési költségektől, de a szabadalom hatásának az elhatárolása az innováció hatásától már lényeges nehézséget jelent.

A ráfordítások szempontjából két eset különböztethető meg. Ha egyéni feltaláló köt hasznosítási szerződést az innovátorral, illetve a szolgálati találmány esete. Egyéni feltalálónak vannak ráfordításai a találmány létrehozásával, továbbá a találmány bejelentésével kapcsolatban.

¹² A Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezményhez való csatlakozás kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. tv. mellékletét képező TRIPS egyezmény 1.C) melléklet, 41.§ 1. pont

¹³ 41.§ 2. pont

Szolgálati találmány esetén minden költség, a feltaláló munkadíja és a szabadalmi bejelentés költségei is az innovátort terhelik.

2. ábra

A 2. ábrán leegyszerűsítve ábrázoljuk egy szabadalommal védett innováció ráfordításainak alakulását az idő függvényében a gyártás megindulásáig.

A folyamat egyéni feltaláló esetén a találmány kidolgozásával veszi kezdetét és az invenciószakasz a t_1 időpontban a szabadalmi bejelentéssel zárul. Leegyszerűsítve innen kezdve a szabadalmaztatás költségei terhelik. A feltaláló költségeinek növekedését k_1 -gyel jelöltük. A feltaláló ráfordításai t_2 időpont után a szabadalmi költségekkel és innovátor keresésével növekednek, majd t_3 időpontban az addig ráfordítás nagysága k_{1t3} .

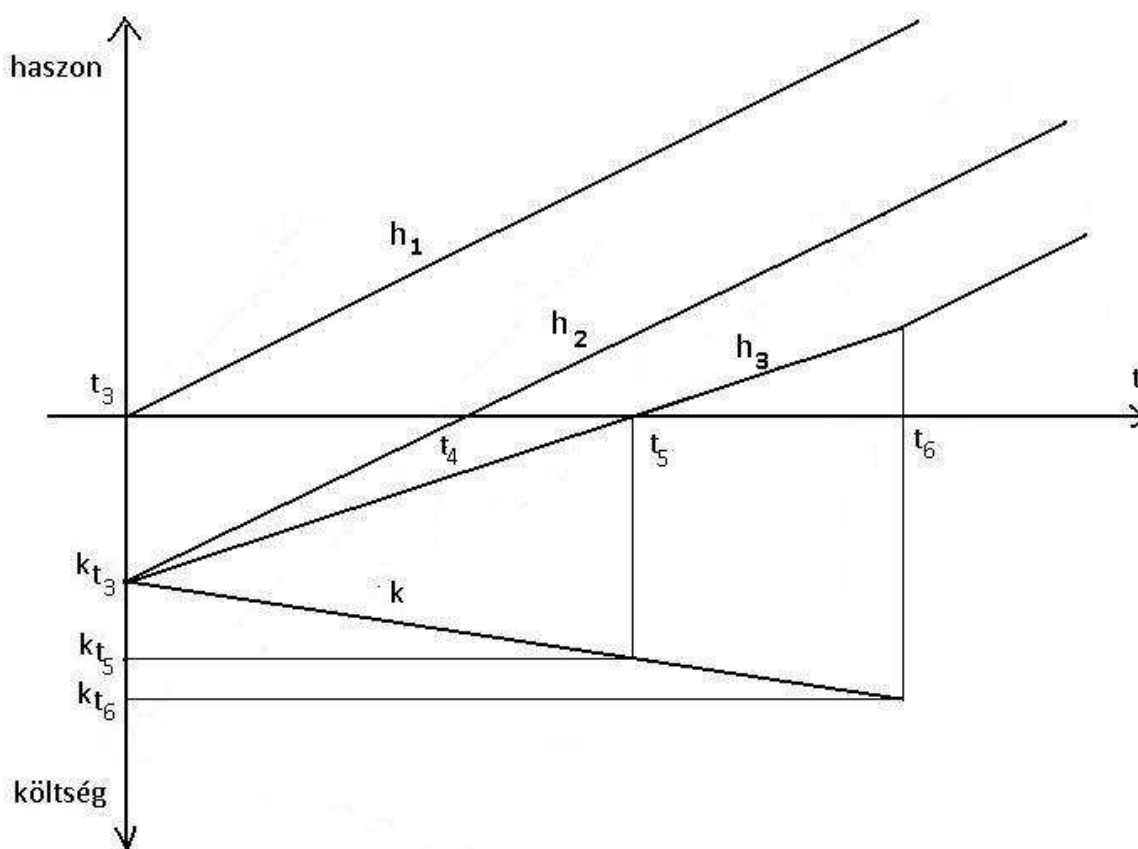
A állam költségei a szabadalmi bejelentéssel t_1 időponttól jelentkeznek, mert a feltaláló, illetve a bejelentő által fizetett díjak nem fedezik a hivatal költségeit. Állami ráfordítást jelent az esetlegesen pályázaton elnyert támogatás is. Az állam költségeinek növekedését k_2 -vel jelöltük. Az állami költségráfordítás t_3 időpontban k_{2t3} .

Az innovátor k_3 ráfordítása t_2 időponttól, az innováció megkezdésétől jelentkezik. Az innováció a t_3 időpontban fejeződik be. Az innovátor költségeit t_3 időpontban k_{3t_3} -mal jelöltük. A három érdekelt együttes költsége tehát k_{t_3}

időpontban

$$k_{t_3} = k_{1t_3} + k_{2t_3} + k_{3t_3}$$

Szolgálati találmány esetén az innovátor ráfordítása a fejlesztési folyamat beindításával veszi kezdetét. Az invenciós és innovációs szakasz közti határ ebben az esetben elmosódik és a szabadalmi bejelentés t_1 időpontja így sok esetben az szűkebb értelemben vett innováció megkezdésének t_2 időpontja utánra tolódik. Az állami ráfordítás ebben az esetben is t_1 időpontban kezdődik, azonban kisebb, mint egyéni feltaláló esetén, mert az egyéni feltalálók kevesebb díjat fizetnek.

3. ábra

A 3. ábrán ugyancsak leegyszerűsítve a gyártás t_3 időpontban történő megindulása után a többlethaszon és a megtérülés alakulását egy érdekeltre vonatkozó ábrán szemléltetjük, mivel a megtérülés a három érdekeltre nézve lényegében azonos módon zajlik le.

A legegyszerűbb a szolgálati találmány feltalálójának esete, mert ráfordítása nem volt ($k = 0$), így a felvett díj költségmentes haszon, amely a h_1 függvény szerint növekszik a gyártás alakulása szerint.

Az egyéni feltalálóra eső h haszon díjazásban jelenik meg és ezzel a t_3 időponttól kezdve a $k_{t_3} = k_{1t_3}$ ráfordítás fokozatosan térül meg. A ráfordítás csökkenését a h_2 függvény szemlélteti. Az egyéni feltaláló költségei t_4 időpontban térülnek meg, de csak akkor, ha a szabadalom megszerzésével és fenntartásával kapcsolatos, a feltalálót terhelő ráfordítások a gyártás ideje alatt már nem jelentkeznek. Ez utóbbi esetben a megtérülés tovább tart és a h_3 függvény szerint zajlik le. A teljes megtérülés t_5 időpontban következik be. A fenntartási költségek alatt nemcsak az évdíjakat kell érteni, hanem az esetleges szabadalmi perek költségeit is. Ha azonban a szabadalommal járó kiadások t_5 időpontig nem szűnnek meg, akkor a többlethaszon csak a szabadalmi költségek megszűnte után t_6 időpontban válik költségmentessé. A 3. ábra alsó részén az összköltség alakulása látható t_3 , t_5 , illetve t_6 időpontban.

Az innovátor ráfordításainak megtérülését ábrázoló h_1 függvény nettó többlethasznót szemléltet, azaz nem tartalmazza az adókat és a feltaláló díját. A megtérülés t_4 időpontban következik be. Ha az innovátor a szabadalmas, vagy szerződés alapján terhelik a szabadalmi költségek, akkor a megtérülés később, t_5 vagy t_6 időpontban válik véglegessé.

A költségvetés azért támogatja az alkotót és az innovátort, mert a társadalom szempontjából nem közömbös, hogy az alkotó és az innovátor végül megtalálja-e a számítását, itt elsősorban a költségvetés nyereségét, illetve veszteségét kívánjuk elemezni.

A gyártás megkezdésének t_3 időpontja után attól függően növekszik a költségvetés kiadás, hogy a bejelentési eljárás mikor fejeződik be. Feltéve, hogy a szabadalmat t_3 időpont környékén adják meg, utána a költségvetés ráfordítása az esetek túlnyomó részében megszűnik, mert az évi

fenntartási díjak fedezik a nyilvántartással kapcsolatos költségeket, sőt a növekvő évi fenntartási díjak már bizonyos mértékű megtérülést is eredményeznek. Az addig jelentkező ráfordítások jelentősebb visszatérülése abból adódik, hogy sikeres gyártás esetén elért többlethaszon az államháztartás részére többletadó bevételt jelent, és ez is gyorsítja a megtérülést. Ha az érvényes szabadalom ellen eljárást indítanak, vagy a szabadalmas indít eljárást a az oltalom megsértése miatt, az állam további költségeket vállal, mert bár az eljárások díjai az SZTNH előtti eljárásokban jelentősek, a bírósági illetékek nem fedezik a bírósági eljárás költségeit.

A 2. és a 3. ábrán bemutatott egyszerűsített vázlattól a valóság több ponton eltér. Sem a költségek és sem a bevétel függvénye nem lineáris, hanem esetenként változó. A költségek jelentkezése nem folyamatos, hanem időpontokhoz kötött. A t_4 , t_5 , és t_6 időpontok az innováció szereplői esetén általában eltérnek egymástól. Az ábrázolt folyamat az innováció optimális esete, de ez a megindult folyamatok töredékét jelenti. A bejelentett találmányok csak egy részére adnak szabadalmat. Ez ugyan nem jelenti azt, hogy az innováció is megszakad, legfeljebb nagyobb a kockázat. Erre inkább a szolgálati szabadalmi bejelentéseknél kerül sor. A folyamat úgy is megszakadhat, hogy a megadott szabadalom papíron marad, mert nem találnak innovátort. Ebben az esetben sem a feltaláló, sem a költségvetés ráfordításai nem térülnek meg. További kockázatot jelent, hogy az innováció sikere esetén megindul ugyan a gyártás, de a fejlődés felgyorsulása következtében a versenytársak fejlesztései hamarabb kerülnek a piacra, mielőtt a befektetések megtérülnének és extraprofitot lehetne realizálni. Ez ugyan az innovációval járó kockázat, azonban ilyenkor a szabadalmi bejelentéssel kapcsolatos minden ráfordítás, beleértve az állami ráfordítást, növeli a veszteséget.

Vannak ugyan a költségvetésnek más bevételei is, mint például a külföldi szabadalmak Magyarországra történő kiterjesztéséből származó díjbevételek. Kérdéses, hogy a magyar szabadalmi rendszer fenntartásának költségeit ezek a többletbevételek tudják-e, illetve milyen mértékben tudják kompenzálni.

A szabadalmi rendszer fenntartásának költségeit igyekeznek a bejelentőkre és a szabadalmasokra áthárítani. Ennek érdekében jelentősen megnövelték a hivatali díjakat. Ez az egyéni feltalálók bejelentéseinek csökkenésével járt, ami káros mellékhatása az intézkedés

céljának: a szabadalmat, mint versenyesszközt alkalmazó vállalatok viseljék a költségeket. Ezért olyan intézkedésekre volt szükség, amelyek megszüntetik az egyéni feltalálók számára hátrányos helyzetet. Ma például PCT egyezmény keretében tett nemzetközi bejelentés esetén, ha a bejelentők maguk a feltalálók, azokban az országokban, ahol az éves nemzeti jövedelem egy meghatározott érték alatt marad, a mindenkori bejelentési díjnak csak a 10%-t fizetik. Magyarországon, ha a feltaláló azonos a bejelentővel, akkor a díj a mindenkori bejelentési díj 25%-át és az évi fenntartási díjak 50%-át kell megfizetnie.

Jogbitorlás és elavult eljárás legális megkerülésének problémái

Ha a folyamat ugyan nem szakad meg, de bitorlás miatt kényszerül a szabadalmas jogai védelmében pert indítani, az különösen a mai helyzetben súlyos következményekkel járhat mind a három szereplő részére. Ebben az esetben ugyanis egyrészt az innovátor értékesítési lehetőségei jelentősen csökkenhetnek, másrészt a szabadalmi perek és a megadott szabadalommal kapcsolatos eljárások rendkívül hosszadalmasak és költségesek, nemcsak a felek, hanem a költségvetés szempontjából is. A bírósági eljárás során a nemperes eljárások egyébként is alacsony perköltségét a feltalálóknak csak akkor kell megfizetnie, ha jogerősen veszít. Ha nyer, akkor az összes perköltséget az ellenérdekű fél fizeti, azonban az nagyságrendekkel kevesebb, mint amennyi a bíróságoknál jelentkező ráfordítás. A fennálló rendelkezések szerint az eljárás során az ügy többször is oda vissza járhat az utat a közigazgatási hatóság, az SZTNH és bíróságok (Fővárosi Törvényszék és másodfokon a Fővárosi Ítéltábla) között, annak ellenére, hogy rendszerint már az SZTNH előtti első tárgyaláson pontosan megállapításra kerül az igazság. Tipikusan az a helyzet áll elő, amikor a jog gátolja az igazság érvényesülését.

A sok tekintetben elavult szabadalmi jog számos visszaélési lehetőséget enged meg a szabadalmi oltalom érvényesítése terén nemcsak nálunk, hanem a fejlett szabadalmi rendszerrel rendelkező államokban, például USA-ban is. Az ún. szabadalmi trollok lényegében azt használják ki, hogy az innovátor egyre nagyobb költséggel tud egy új terméket forgalomba hozni. Ez arra készteti a nem mindig etikus eszközökkel operáló konkurenst, hogy a fejlesztési költségek jelentős részét megtakarítva hozzon forgalomba a szabadalomba ütköző terméket. A szabadalmi oltalom célja, hogy ezek ellen nyújtson védelmet. A szabadalmi trollok általában nem fejlesztenek és nem

termelnek, hanem olyan szabadalmakat vásárolnak, amelyek igénypontjait a szabadalmasa - teljesen jogszerűen - lényegesen nagyobb terjedelműen fogalmazott meg, mint ami a gyártásra került termékben megvalósult. Ilyenkor előfordul, hogy jóhiszemű vállalatok a terméket ismerve, de a szabadalmat nem, olyan terméket fejlesztenek - ugyancsak tetemes költséggel -, amely ugyan eltér a piacon lévő terméktől, de mégis oltalom alatt áll. Ezek ellen lépnek fel a trollok és jelentős bevételre tesznek szert, kizárólag ügyeskedéssel.

A Bostoni Egyetem kutatói kimutatták¹⁴, hogy az USA-ban 2011-ben 5832 szabadalmi pert kezdeményeztek és az eljárások 29 milliárd dollár közvetlen költséget okoztak. Ezt növelik a közvetett kiadások, pl. azok az összegek, amelyek a perek miatt hiányoznak a fejlesztésből. Az is kimutatható, hogy a szabadalmi perek száma és értéke évről évre meredeken nő. Egy másik felmérés szerint a trollok által indított perek az érintett nagyvállalatoknak komoly károkat okoznak. A vizsgált nagyvállalatok összesített tőzsdei értéke évente átlagosan 80 milliárd dollárral csökkent.

Mindezek azt bizonyítják, hogy a vizsgálatok a szabadalmi rendszer versenyeszköz szerepének vizsgálatára korlátozódnak. Nem foglalkoznak a szabadalmi rendszer fenntartási költségeivel és társadalmi veszteségekkel. Az USA-ban jelentkező troll-probléma kezd áthúzódni Európába, és különösen a rövidesen hatályba lépő EU szabadalom útján idővel begyűrűzik hozzánk is.

A skandináv mitológiából ismert troll misztikus, félelmetes lény. Mai értelemben a troll olyas valaki, aki jogszabályt nem sértve, hanem annak felhasználásával előre megfontolt szándékkal, rosszhiszeműen igyekszik mást munkája eredményétől megfosztva annak gyümölcséit learatni. Ilyen szabadalmi trollok már nálunk is működnek, csak a felállás fordított, mint az USA-ban. A hazai gyakorlatban jelentkező trollnak a konkurensok közül szerencsére kevés gátlástalan vállalat nevezhető, amely egyszerűen ellopja a találmányt, és ha tőkeszegény szabadalmassal áll szembe, akkor még perre sem kerül sor. Ha pedig a szabadalmas mégis perel, az eljárás elhúzásával vérezteti ki és sok esetben a piacát is tönkreteszi.

¹⁴ <http://www.sg.hu/cikkek/90549/>

Ilyen ügyre nem egy példa található. Van olyan is, ahol a bitorlási per az Oroszi-Adidas eljárásnál hosszabb idő, több mint 10 év után vált folytathatóvá. A cél nem lehet más, mint az igazság érvényre juttatása. Az igazság a támadás időpontjában is fennáll, de a támadás visszaverése, a jog érvényesítése időigényes. Ezért olyan szabályozásra lenne szükség, amely alapján a jog érvényesítésének időtartamát a lehető legrövidebbre lehetne leszorítani.

A szabadalmi rendszernek a hazai bejelentésekkel kapcsolatos költségvetési veszteségei az adófizetőket terhelik, ezért nem lehet lemondani arról, hogy ha - egyelőre - nem lehet nyereségessé tenni, legalább csökkentsük a veszteségeket. Ehhez a szabadalmi rendszer teljes átvilágítására van szükség, amelyhez a megfelelő módszerek kidolgozása közgazdasági feladatkörbe tartozik. A szabadalmi rendszer interdiszcipliner szakterület, ezért a módszerek kidolgozásához szabadalmi mérnökök (ügyvivők) és szabadalmi jogászok szaktanácsaira is szükség van.

IV.

Összefoglalás

Lényegében arra kívántam rámutatni, hogy a közgazdaság a sikeres innovációk védelmét szolgáló szabadalmak vizsgálatával, mint versenyeszközzel foglalkozik és nem a szabadalmi rendszer egészével. Hazánk mai helyzetében, amikor a hazai bejelentések száma a korábbi maximumnak közel tizedére csökkent, nemcsak a megvalósult és sikeres szabadalmak vizsgálata a legfontosabb, hanem az is, hogy ezen a helyzeten hogyan lehetne segíteni. A szabadalmi rendszert nemzetközi egyezmények szabályozzák, és nincs olyan szándék, hogy bizonyos kisebb módosításoktól eltekintve a belátható jövőben radikális változtatásokra kerítsenek sort. Ezért a külföldi szakirodalomból ismertetett, a szabadalmi rendszer gyökeres reformjára irányuló javaslatok meglehetősen utópisztikusnak tűnnek.

Az innováció támogatása elsőrendű gazdaságpolitikai kérdés. A szabadalmi rendszer, kezdve a bejelentéstől, a lefolytatott eljárástól a megadásig, vagy az elutasításig, továbbá a szabadalmak védelmét szolgáló eljárásokig jelentős összegeket emészt fel az adófizetők pénzéből. A szabadalmi eljárásokra vonatkozó nemzetközi egyezmények alapján elég nagy mozgástere marad az

egyezményekhez csatlakozott tagoknak az eljárás szabályozására. Célszerű lenne azt vizsgálni, hogy a jelenlegi eljárás folyamatát hogyan lehetne egyszerűbbé, gyorsabbá és gazdaságosabbá tenni. Ehhez az eljárás átvilágítására lenne szükség, amelyhez a módszerek kidolgozása közgazdászok és szabadalmi szakemberek közös feladata.